

FÉNYES BALÁZS

„Aki azt állítja, hogy Slomo vétkezett, az egyszerűen téved”¹

A rabbinikus hagyomány a „bibliai történet” több nagy alakjával kapcsolatban is megörökített különböző „vétségeket”, hol tisztázva őket a vád alól, hol a vétkek büntetését is megjelölve. Az alábbiakban ezekből szeretnék bemutatni Dávid és Salamon alakjával kapcsolatos példákat.

Dovid hamelech-hel kapcsolatban a Talmud három külön történetet elemez:

1. *A népszámlálás.* A *Bné Jisroel* által titokban elkövetett bűnök miatt az Ö-való haragja felgerjed a nép ellen,² ezért – a vádló angyal által – azt sugallja *Dovid hamelech*nek, hogy tartson népszámlálást.³ Amikor a király parancsot ad tábornokának, *Joávnak*, hogy számolja meg egyesével a népet,⁴ *God* próféta hiába figyelmezteti, hogy csak indokolt esetben szabad a *Bné Jisroel* számolni, és akkor is csak tárggyal (pl. érmével), és nem közvetlenül.⁵ Az Ö-való megígérte az atyáknak, hogy utódaikat nem lehet majd megszámlolni,⁶ ezért a közvetlen számlálás járványt okozhat.⁷ Amikor – kezdeti ellenkezés után – *Joáv* mégis elkezd a számlálást,⁸ és senki sem tiltakozik, járvány tör ki, büntetésül a király által elrendelt felesleges és ráadásul közvetlen népszámlálás miatt. Ennek hatására *Dovid hamelech* – aki nem tudja, hogy az Ö-való sugallatára cselekedett – megbánja a dolgot.⁹

Ezért *God* próféta – természetesen az Ö-való nevében – három lehetőséget kínál fel neki: három büntetés között választhat.¹⁰ 1. hét éven át tartó éhínség;¹¹ 2. három hónapig tartó üldöztetés és menekülés; 3. három napig tartó járvány *Erec Jisroel*ben.¹² *Dovid hamelech* a harmadikat választja, mert az mindenkit egyformán sújt.¹³ Végül a járvány csak egy órát tart: a *tomid*

¹ bSabbosz 56b. A bibliai idézetek fordításai az úgynevezett IMIT-Bibliából valók. Teljes kétnyelvű (héber-magyar) Biblia két kötetben. Változatlan utánnyomás. Budapest: Makkabi, 1994². A talmudi illetve a rabbinikus irodalomból vett egyéb idézetek saját fordításaim.

² Redak 2Smuel 24:1-hez.

³ 2Smuel 24:1.

⁴ 2Smuel 24:2.

⁵ Semosz 30:12.

⁶ Berésisz 22:17.

⁷ Redak 2Smuel 24:1-hez.

⁸ 2Smuel 24:3-4.

⁹ 2Smuel 24:10.

¹⁰ 2Smuel 24:12.

¹¹ 1Divré hajomim 21:12-ben csak három év éhínség áll: a büntetés tulajdonképpen három év, de három év éhínség már úgylis folyamatban van (2Smuel 21:1), ehhez még három, az összesen hat, és bár a hetedikben már lesz eső, és lesz vetés-aratás, de a hat ínséges év miatt ez nem lesz elegendő (Redak 1Divré hajomim 11:12-höz).

¹² 2Smuel 24:13.

¹³ 2Smuel 24:14.

áldozat bemutatásától a vér spricceléséig; más adat szerint a járvány délig tart,¹⁴ de így is 70 000 halottat követel.¹⁵

Dovid hamelech oltárt épít és áldozatokat mutat be: megáll a járvány.¹⁶ Ugyanazon a helyen – a jebuszi Arvana szérűjén – építi később *Slomo hamelech* a Szentélyt.

A *Midrás* szerint *Dovid hamelechnek* az Ö-való eredeti terve szerint csak három órányi élet volt szánva. Az első teremtetett ember, *Odom horison* szent inspiráció [*ruach hakodes*] révén látta ezt, és lemondott a javára a saját életéből 70 évről.¹⁷ Más adat szerint, *Dovid* éveit *Joszeftól*, *Jákovtól* és *Avrohomtól* kapta: *Joszeft* 37-tel kevesebbet élt, mint *Jákov*; *Jákov* 28-cal kevesebbet, mint *Avrohom*; *Avrohom* 5-tel kevesebbet, mint *Jicchok*: $37 + 28 + 5 = 70$.¹⁸

2. *Bát Seva*. A Talmud idézi *R. Smuel bar Nachman*nak *R. Jonaszán* nevében elhangzott véleményét: „Aki azt mondja, hogy *Dovid* vétkezett, az egyszerűen téved. Mert úgy áll: „És Dávid szerencsés volt mind az útjain és az Ö-való vele volt”.¹⁹ Lehetséges lenne, hogy vétkezett, és a *Sechina* mégis vele volt? Akkor viszont hogyan értelmezzem a következő *poszuqot*: „Miért vetetted meg az Ö-való igéjét, cselekedvén azt, ami rossz az ő szemeiben?”²⁰ Ő [rosszat] akart cselekedni [*Batsevával*, amikor még *Urija* felesége volt], de nem tette. *Ráv* megjegyezte: *Rabbi [Jehuda hanoszi]*, aki *Dovid* leszármazottja volt, ősének védelmét keresi, és *Dovid* számára kedvezően értelmezi a verset. Az a „rossz”, ami itt szerepel, különbözik a Tórában említett minden más „rossztól”. Mert minden más esetben az áll: „*vájáász*” [és tette], itt pedig „*láászosz*” [hogyan tegye]. Ez azt jelenti, hogy meg akarta tenni, de nem tette. „A chittita *Úriját* megölted karddal...”²¹ – a *Szanhedrin*nel kellett volna elítéltetned, de te nem így tettél. „...feleségét pedig nőül vettéd magadnak...” – ehhez jogod volt. Mert *R. Smuel bar Nachmani* azt mondta *R. Jonaszán* nevében: Mindenki, aki elment *Dovid* házána háborúiba, válólevelet írt a feleségének.²² Mert úgy áll: „ezt a tíz darab sajtot pedig vidd az ezred tisztjének, tudakold meg testvéreidnél békéjüket és zálogot hozz tőlük [veesz aruboszom tikoch]”.²³ Mit jelent az '*aruboszom*' szó? *R. Joszeft* szerint, ami összekapcsolja [*meorovim*] a férjet és feleségét [ti. a házasság]. „...öt ugyanis megölted Ammón fiainak kardjával”;²⁴ ahogy nem vagy büntetendő *Ammón* fiainak kardjáért, úgy nem vagy büntetendő a *chittita Urija* haláláért. Miért nem? Mert vétett a király iránti köteles tisztelet ellen [*Joávot* titulálva urának mondván]: „...uram Jóáb pedig és uramnak szolgálai a mezőn táboroznak...”²⁵

¹⁴ Targum Jonaszán ad loc. ill. bBrachosz 62b.

¹⁵ 2Smuel 24:15; 1Divré hajomim 21:14. Talán erre a járványra vonatkozik (talán egy másikra) a *Midrás* következő adata: „Minden nap meghalt Izraelben száz ember. Erre jött *Dovid* és elrendelte, hogy naponta mondjanak száz áldást. Amikor ezt elrendelte, a járvány megállt. (Bamidbor rabbo 18:21.)

¹⁶ 2Smuel 24:25.

¹⁷ Pirké deRabbi Eliézer 19.

¹⁸ Széfer Kedusász halévi.

¹⁹ 1Smuel 18:14.

²⁰ 2Smuel 12:9.

²¹ 2Smuel 12:9.

²² Az ilyen, úgynevezett „feltételes” válólevél retroaktívan lépett érvénybe a férj halála esetén, vagyis Basz Seva visszamenő hatállyal elvált asszonynak számított, amikor *Dovid* elvette, mert a férje később meghalt.

²³ 1Smuel 17:18.

²⁴ 2Smuel 12:9.

²⁵ 2Smuel 11:11.

Ráv azt mondta: ha megvizsgálod *Dovid* ügyét, nem találsz benne semmi mást [ti. vétket], „...kivéve a chittita Urija dolgában.”²⁶ Az idősebb *Ábájé* felhívta a figyelmet egy ellentmondásra Ráv szavaiban: Ráv tényleg ezt mondta volna? Hiszen Ráv azt mondta: *Dovid* halgatott a rágalmazásra [lásd alább]. A kérdés nyitva maradt.²⁷

A Bász *Sevával* és férjével kapcsolatos vétke után *Dovid* *hamelech* beismeri bűnét: ezért az Ö-való nem halállal, hanem csak poklossággal bünteti.²⁸ Betegsége miatt nem mehet az emberek közé, ezért uralkodásából ezt a hat hónapot nem számítják.²⁹

Amikor *Slomo* *hamelech* be akarja vinni a frígládát a felépített Jeruzsálemi Szentélybe, a kapuk nem tárulnak fel. Hiába imádkozik, a zsoltárt idézve – „Emeljétek, ti kapuk, fejeiteket ... hogy bevonuljon a dicsőség királya! Kicsoda az...? Az Ö-való, a seregek ura, ő a dicsőség királya!”³⁰ – a kapuk erre sem nyílnak meg.

Csak amikor apját, *Dovid* *hamelech*et említi – „Ő Ö-való I-ten, ne utasítsd vissza fölkentenednek arcát, emlékezzél a szolgáltnak, Dávidnak juttatott kegyekről!”³¹ – nyílnak meg a kapuk. Ekkor mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy az Ö-való megbocsátotta *Slomo* *hamelech* apjának, *Dovid* *hamelech*nek a vétkét.³²

3. Rágalmazás. „Ráv azt mondta, *Dovid* hallgatott a rágalmazásra, mert úgy áll: „Erre mondta neki a király: Hol van [ti. *Mefibosesz*, *Jonaszán* fia, *Saul* unokája]? Szólt Cziba a királyhoz: Íme ő Mákhir, Ammiél fia házában van, Ló-Debárban [belo Debár]”.³³ Majd így folytatódik: „Odaküldött Dávid király és elhozatta őt Mákhir, Ammiél fia házából Ló Debárból [milo Debár]”.³⁴ Mármost *Dovid* látta, hogy *Ciba* hazudik, akkor miért hallgatta meg, amikor másodszor is rágalmazta előtte [ti. *Ciba* *Mefiboseszt*]? Mert úgy áll: „Ekkor mondta a király: És hol van uradnak fia? Szólt Cziba a királyhoz: Íme Jeruzsálemben időzik, [mert azt mondta: ma visszaadja majd nekem Izraél háza atyám királyságát]”.³⁵ És honnan vesszük, hogy [*Dovid*] meghallgatta [a rágalmat]? Mert úgy áll: „Erre mondta a király Czibának: Ime tied mindaz, a mi *Mefibóseté*. Mondta Cziba: Leborulok, hadd találjak kegyet szemeidben, uram király.”³⁶

Smuel viszont azt mondta: *Dovid* nem hallgatott a rágalomra, ő maguktól értetődő dolgokat látott benne. Mert úgy áll: „*Mefibóset* pedig, *Saul* fia, lement a király elébe; nem gondozta volt lábait, se nem gondozta a szakállát, és ruháit sem mosatta...”³⁷ – vagyis tiszteletlenül viselkedett.

²⁶ 1Melachim 15:5. Az előzőekből úgy tűnik, Ráv Urija alatt nem csak ennek személyét érti, hanem az egész ügyet, beleértve Bász *Sevát* is.

²⁷ bSabbosz 56a.

²⁸ A rabbinikus hagyomány szerint az Ö-való Jom kippur napján bocsátja meg *Dovid* *hamelech* vétkét. Széfer haZohár I:31; Sár haqabbala 14.

²⁹ bSzanhedrin 107a-b.

³⁰ Tehilim 24:7, 10.

³¹ 1Divré hajomim 6:42.

³² bSabbosz 30a, bSzanhedrin 107b, bMoéd qatan 9a.

³³ 2Smuel 9:4.

³⁴ 2Smuel 9:5. A szójáték értelme Rási szerint: belo debár érthető úgy is, hogy szavak (ti. a Tóra szavai) nél-kül, vagyis tudatlan, járatlan a Tórában; milo debár pedig úgy, hogy tele szavakkal.

³⁵ 2Smuel 16:3.

³⁶ 2Smuel 16:4.

³⁷ 2Smuel 19:25. bSabbosz 56a.

Csak hogy amikor Mefibosesz Jeruzsálembe megy a király elé, Dovid kérdésére – „Miért nem jöttél velem, Mefibóset?”³⁸ – ez utóbbi azzal védekezik, hogy szolgálja, Ciba megrágalmazta őt a király előtt.³⁹ Mire a király gyors válasza: „Minek szaporítanád még a szót? Kimondtam: te meg Cziba osztozzatok a mezőben.”⁴⁰ Tehát Dovid *hamelech* hallgatott a rágalomra, miszerint Mefibosesz uralomra tör.

A Talmud idézi Rav Jehudónak Ráv nevében elhangzott mondását: amikor Dovid *hamelech* hallgatott a rágalomra, és nem engedte, hogy Mefibosesz tisztázza magát, sőt úgy rendelkezett, hogy Mefibosesz és ennek gazdájára árulkodó szolgálja osztozzanak a mezőn – ti. Saul örökségén –, „...mennyei hang [*bász kol*] mondta ki, hogy Rechoboam és Jerovoam ketté fogják osztani a királyságot [ti. Dovid *hamelech* örökségét]. Rav Juda azt mondta Rav nevében: Ha Dovid nem hallgatott volna a rágalomra, Dávid házának királysága nem osztódott volna ketté, a zsidók nem imádtak volna bálványt [kezdve a Jerovoam által felállított két aranyborjúval], és nem üzettünk volna el országunkból [ti. büntetésül a bálványimádásért].”⁴¹

*

Slomo hamelech hel kapcsolatban a Talmud szintén három történetet elemez

1. *Fáraó lánya*. Mestere, *Simi ben Géro* halála után,⁴² uralkodásának negyedik évében – a Szentély építésének megkezdése után, de még ugyanabban az évben, tehát a Teremtés 2928. évében – *Slomo hamelech* elveszi *Necho* fáraó⁴³ lányát,⁴⁴ aki ugyan betér,⁴⁵ ám a Tóra szerint csak a harmadik nemzedék válik megengedetté.⁴⁶

A Talmud szerint, „Amikor *Slomo* elvette Fáraó lányát, ez utóbbi hozott neki ezerféle hangszert, és azt mondta: így-és-így teszünk [ti. szolgálunk] ennek a bálványnak, így-és-így annak a bálványnak, és *Slomo* nem akadályozta meg.”⁴⁷

Ugyancsak a Talmud szerint, amikor *Slomo hamelech* elveszi Fáraó lányát, *Gavriel* arkangyal beszur egy csövet a Földközi-tengerbe, a csövön keresztül feljön a homok, az így kialakuló homokpadon [szigeten] nagy város épül: Róma.⁴⁸ Amikor pedig majd *Jorovoam*, Izrael királya felállít két aranyborjút az országrész északi, illetve déli határán – *Danban* és *Bész Kélben*, Jeruzsálemtől való függetlenségének demonstrálására – a város (Róma) fejlődésnek indul: elfoglalja *Itália sel Jovont* (Dél-Itália görög gyarmatvárosait, az ún. *Magna Graeciát*).⁴⁹

³⁸ 2Smuel 19:26.

³⁹ 2Smuel. 19:28.

⁴⁰ 2Smuel 19:30. bSabbosz 56a-b.

⁴¹ bJoma 22b, bSabbosz 56b.

⁴² Rási, Redak.

⁴³ Rási 1Melachim 14:25-höz Sir hasirim rabbo alapján. Kákósy szerint, valószínűleg Sziamon (ie. 978–959, 21. Dinasztia) lányáról van szó. Kákósy László: *Ré fiai. Az ókori Egyiptom története és kultúrája*. Budapest: Gondolat, 1979. 193.

⁴⁴ 1Melachim 3:1.

⁴⁵ Redak ad loc.

⁴⁶ Devorim 23:9.

⁴⁷ bSabbosz 56b.

⁴⁸ bSabbosz 56b, bSanhedrin 21b.

⁴⁹ Rási ad loc.

2. Sába királynője.

A Szentély és a királyi palota építésének befejezése után, *Sevo* [Sába] királynője [*Málkász Sevo*] tesz látogatást Jeruzsálemben: miután hallott *Slomo hamelech* bölcsességéről, meg akar ismerkedni a varázslókétől és csillagjósokétól eltérő – az Ö-valótól kapott – tudással.⁵⁰ A Talmud idézi *R. Smuel bar Nachman*nak *R. Jonaszán* nevében elhangzott véleményét: „...aki azt mondja, hogy a '*Málkász Sevo*' nő volt, az téved; a helyes fordítás '*Sevo királysága*' [vagyis nem „*Sevo királynőjéről*” van szó, hanem magáról a királyságról!].”⁵¹ A kommentár szerint ez arra utal, hogy ő nem királyné volt, hanem királynő, tehát nem a király felesége volt, hanem ő uralkodott királyként.⁵²

A rabbinikus hagyomány több ága szerint is a királynő terhes lesz, és gyereket szül *Slomo hamelechtől*: a *Slomo hamelech* által épített Szentélyt 410 évi fennállás után leromboló *Nevuchadnecár*.⁵³ Egy másik hagyomány szerint, a királynő lányt szül *Slomo hamelechtől*, és ennek fia – vagy leszármazottja – volt *Nevuchadnecár*.⁵⁴

3. A három „...ne legyen...”.

A *Tanakh* szerint, *Slomo hamelech* idegen feleségei⁵⁵ – Fáraó lánya, továbbá *moávi, ammoni, edomi, cidoni, chitti* és más nők, összesen 700 feleség és 300 ágyas – bálványimádást hoztak, és a király nem tiltakozott, sőt maga is az idegen istenségek felé fordult.⁵⁶ Büntetése a királyság kettészakadása,⁵⁷ de – apjára, *Dovid hamelech*re való tekintettel – ez majd csak a fia életében következik be.⁵⁸ Miután nem fordított elég figyelmet arra, hogy feleségei ne imádják a bálványokat, és mert nem tartotta be a Tóra előírásait⁵⁹ – ti. hogy a királynak ne legyen túl sok felesége,

⁵⁰ 1Melachim 10:1; Redak ad loc.

⁵¹ bBB 15b. A rabbinikus hagyomány szerint a királyság egy Méroé nevű szigeten terült el (Sár haQabbala). Sztrabón szerint a Nilus „...szélessége pedig akkora, hogy több ezer ember lakosságú szigeteket is foglal magában, amelyek közt legnagyobb Meroé, az aithiopszok királyi székhelye és fővárosa...” (1:2.25). Strabón: *Geógraphika*. Budapest: Gondolat, 1977. 71–72.

⁵² Maharsa ad loc.

⁵³ Rási 2Melachim 10:13-hoz, az ARI z”l alapján. Ezek szerint *Nevuchadnecár* több mint 400 évet élt volna; bár egyes midrási adatok szerint az Egyiptomi Kivonulás Fáraója is ennyit élt, és őhozzá küldte az Ö-való Jona prófétát. *Me-chilta*; Pirké deRabbi Eliezer 43; Széfer Rokeach.

⁵⁴ Sár haQabbala a Midrás alapján. A Jekúnó Amlákkal (1270–1285) Etiópiában trónralépő ún. salamoni dinasztia történetét a „*Kebra Nagaszt*” (az ország északi részén beszélt sémi geez nyelven 'Királyok dicsősége') című történeti műben (1314–1322) feldolgozó Jiszhak akszumi főpap ezzel szemben leírja, hogy Sába király-nője [etiópiai nevén Makeda] – Salamon királynál tett látogatásáról hazatérve – egy Menelik [ibn malik = ben melech 'királyfi' ?] nevű fiút szült tőle. Az ún. salamoni dinasztia ettől a Meneliktől származtatta magát. Az utolsó abesszín császár, a négus, a Mengisztu ezredes által 1974-ben megbuktatott I. Hailé Szelasszié (1892–1975) – akinek apja II. Menelik néven uralkodott – az etióp hagyomány szerint fiúágon a 225. uralkodó volt ez után a Menelik után. *Slomo hamelech* és Sába királynője története helyet kap a Koránban is (27. Szúra 17–44), bőven merítve a midrási hagyományból (Targum Sáni Megilász Eszter 1:2-höz). Ld. Simon Róbert: *A Korán világa*. Budapest: Helikon, 1987. 296–297. [Prométheusz könyvek 17]; Ld. még André Chastel: *La Légende de la Reine de Saba. Revue de l'Histoire des Religions*, 119. 1939. 204–225; 120. 1939. 27–44; 161–174. Az arab legendáriumban Bilkis néven szerepel, ezt egyesek a héber pileges 'ágyas' (vö. görög pallax 'ua.') szóból származtatják.

⁵⁵ 1Melachim 11:1–3.

⁵⁶ 1Melachim 11:4.

⁵⁷ 1Melachim 11:11.

⁵⁸ 1Melachim 11:12.

⁵⁹ Devorim 17:16–17.

vagyona, lova –, büntetésül az Ö-való hatalmat ad felette Asmodájnak, a *sédek* [démonok] királyának.⁶⁰ Ezért állandóan hatvan Tóra-tudós áll őrt az ágyánál,⁶¹ mindegyikük egy-egy Talmud-traktátus tudója.⁶² Az idézett *Midrás* szerint ebben a *poszuq*ban *Slomo hamelech* ~ az Ö-való, ágy ~ *Bész hamikdos*, 60 ór ~ a kohanita áldás 60 betűje, melyek az Ö-való nevével harcolnak a vádló angyalok ellen a $60 \times 10\,000 = 600\,000$ zsidó lélekért.⁶³

Bár *Slomo hamelech* azt akarta megmutatni, hogy ha szent szándékkal cselekszik, akkor nem lehet baj a három „...*ne legyen sok*...” megszegéséből, mégis az Ö-való mindenki számára nyilvánvalóvá tette, hogy ebben a világban senkinek sincs joga megszegni a Tóra törvényeit. Ez mindenestre érthetővé teszi azt a tényt, hogy a rabbinikus hagyomány mind az első Szentélyt leromboló *Nevuchadnecár*, mind a második Szentélyt leromboló Róma születését *Slomo hamelech* halchikusan legalábbis problémás házassága(i)hoz, illetve „afférjához” köti.

A Talmud idézi *R. Smuel bar Nachman*nak *R. Jonaszán* nevében elhangzott véleményét: „Aki azt állítja, hogy *Slomo* vétkezett, az egyszerűen téved. Mert úgy áll: »...és szíve nem volt tökéletes az Ö-való, az ő I-tene iránt, mint atyjának, Dávidnak szíve.«”⁶⁴ Csak nem volt olyan a szíve, mint apjáé, *Dovidé*, de nem is vétkezett. De akkor hogyan értelmezem [a *poszuq* elejét]: „És volt *Salamon* vénsége idejében, feleségei elhajlították szívét más istenek felé...”⁶⁵ *R. Noszon* összevetette a *poszuq* két felét, és azt mondta: „...feleségei elhajlították a szívét, hogy menjen más istenek után, de ő nem ment. De az is áll: „Akkor épített [yibne] *Salamon* magaslatot *Kemósnak*, *Moáb* undokságának...”⁶⁶ Ez azt jelenti, hogy akart építeni, de nem épített.⁶⁷ Akkor viszont a következő *poszuq* – „Akkor épített [yibne] *Józsua* oltárt az Ö-valónak...”⁶⁸ – szintén [azt jelenti], hogy akart építeni, de nem épített? Természetesen épített! Ebből következik, hogy [*Slomo* is ténylegesen épített]? Inkább, ahogy egy *baraitá*ban tanultuk: *R. Joszé* mondta, [úgy áll,] „A magaslatokat is, melyek Jeruzsálem előtt a romlás hegyétől jobbra voltak, melyeket épített volt *Salamon*, Izraél királya az *Astóretnek*, a *Czidonbeliek* undokságának...”⁶⁹ Mármint lehetséges, hogy jött *Asza*, és nem rombolta le őket, azután *Jehosafat*, és nem rombolta le őket, mígnem jött *Josija*, és lerombolta őket? De hiszen minden bálványt, ami csak volt *Erec Jiszroelben*, *Asza* és *Jehosafat* lerombolt. Csakhogy [úgy kell érteni, hogy] összeveti a korábbiakat a későbbiekkel. Ahogy a későbbiek nem tették, és ezt dicséretükre veszi az Írás, a korábbiak sem tették, és ezért elmarasztalja őket. De úgy áll: „És tette *Salamon* azt a mi rossz az Ö-való szemeiben...”⁷⁰ Miután neki meg kellett volna akadályoznia a feleségeit, és nem akadályozta meg, az Írás olybá veszi, mintha vétkezett volna.⁷¹

⁶⁰ bGittin 68b.

⁶¹ Sir hasirim 3:7–8.

⁶² Bamidbor rabbo 11:3.

⁶³ Bamidbor rabbo 11:3; bSevuosz 35b; Széfer haZohár.

⁶⁴ 1Melachim 11:4.

⁶⁵ 1Melachim 11:4.

⁶⁶ 1Melachim 11:7.

⁶⁷ Az értelmezés alapja nyelvtani: a *poszuq*ban szereplő alak – yibne – imperfectum, vagyis befejezetlen cselekvésről van szó.

⁶⁸ Jehosua 8:30.

⁶⁹ 2Melachim 23:13.

⁷⁰ 1Melachim 11:6.

⁷¹ bSabbosz 56b.

„*Rabbi Jicchák* azt is mondta: Miért nem fedték fel [egy] tórai törvények indoklását? Mert két *poszuq* indoklását felfedték, és a világon a legnagyobb [ti. *Slomo hamelech*] vétkezett miattuk. Úgy áll: „És ne vegyen magának sok nőt, [hogy el ne térjen szíve]...”⁷² Azt mondta *Slomo*: én veszek sokat, és a szívem nem fog eltérni. Mégis úgy áll: „És volt *Salamon* vénsége idejében, feleségei elhajlították szívét...”⁷³ És az is áll: „...ne szerezzen magának sok lovat...”⁷⁴ *Slomo* pedig azt mondta: sokat fogok szerezni, és nem fogom őket visszatéríteni [Egyiptomba]. Mégis az áll: „...fölhozott és kikerült egy szekér Egyiptomból hatszáz [ezüstön...]”⁷⁵

„*Rav Juda* azt mondta *Smuel* nevében: Jobb lett volna annak a *caddik*nak, hogy legyen »valami másnak« [ti. bálványinak] a szolgálja [bérért fát vágjon és vizet hordjon a számára, anélkül, hogy hinne benne – *Rási*], és ne állna róla a *poszuq*ban: „És tette *Salamon* azt a mi rossz az Ö-való szemeiben...”⁷⁶

A talmudi elbeszélés szerint, az ún. „*Nagy Gyülekezet Férfiai*” (*Ansé Knessesz Hagdolo*) *Slomo hamelech*et is be akarták sorolni azok közé a királyok közé, akiknek nincs helye az Eljövendő Világban. „Ekkor megjelent előttük apjának, *Dovid hamelech*nek alakja [ti. hogy megakadályozza őket ebben], és meghajolt előttük, de rá se hederítettek. Erre tűz jött le az égből, mely székeiket vette körül, de ezzel sem törődtek. Erre égi hang (*bász kol*) szólalt meg: „Láttál valakit, a ki ügyes az ő munkájában, királyok előtt állhat, ne álljon a sötét sorban levők előtt [ti. a *géhinnom*-ban – *Rási*].”⁷⁷ Aki előbbrevalónak tartotta az Én házamat a sajátjánál, sőt az enyémet hét év alatt építette fel, míg a sajátját csak tizenhárom alatt, az királyok előtt fog állni [ti. a *Gán Éden*-ben – *Rási*], és nem emberek előtt. Miután ezzel sem törődtek, az égi hang így szólt: „Vélekedésed szerint fizessen-e, mert megvetetted, mert te választasz, nem én?”⁷⁸ Vagyis az Ö-való fenntartja Magának a döntést kinek-kinek az Eljövendő Világbeli helyéről.

*

Befejezésül a moralitás Menasse példáján

A róla szóló ismertetést a Tóra a következő szavakkal kezdi: „És tette azt, ami rossz az Ö-való szemeiben, azon népek utálatai szerint, melyeket elűzött az Ö-való Izrael fiai elől.”⁷⁹ Ugyanis újra felállította a bálványok – apja, *Chizkijahu* által lerombolt – oltárait,⁸⁰ és másokat is bálványimádásra kényszerített.⁸¹ *Chizkijahu* büntetése, hogy ilyen fia lett, mert együtt evett a felgyógyulása után neki ajándékokat hozó asszír követekkel, sőt megmutatta nekik a Szentélyt is.⁸²

⁷² Devorim 17:17.

⁷³ 1Melachim 11:6.

⁷⁴ Devorim 17:16.

⁷⁵ 1Melachim 10:29; bSzanhedrin 21b.

⁷⁶ 1Melachim 11:6. 1Melachim 11:6, bSabbosz 56b.

⁷⁷ bSabbosz 56b.

⁷⁸ Mislé 22:29.

⁷⁹ Jób 34:33; bSzanhedrin 104b.

⁸⁰ 2Melachim 21:2.

⁸¹ 2Melachim 21:3.

⁸² 2Divré hajomim 33:9.

⁸³ 2Divré hajomim 20:12-13; bSzanhedrin 104a.

A Jeruzsálemi Talmudban idézett egyik vélemény szerint, *Menasse* volt az, aki *támmuz* hó 17-én bálványt állított a Szentélybe.⁸³ A bálványnak négy arca volt, hogy a *Sechina* négy oldalról (minden irányból) láthassa: így módon is bosszantani akarta az Ö-valót.⁸⁴ Ezért az öröktűz, ami lejött *Slomo hamelech* idejében az oltárra, *Menasse* uralkodása alatt kialszik.⁸⁵ Továbbá, amikor *Menasse* bálványt állít a Szentélybe, kiszáradnak azok a különféle, aranyból készült fák, melyeket még *Slomo hamelech* állíttatott fel a Szentély udvarán. Ezeken – természetesen csoda folytán – a mezők fáival egyidőben (arany) gyümölcsök teremtek, melyek maguktól lehullottak, és aranyukat a Szentélyépület javítására használták fel, *Mosiach* jövetelekor ezek újra virágozni fognak.⁸⁶

Uralkodásának harmadik évében, *Menasse* meg akarja öletni *Jesája* prófétát azzal a váddal, hogy Mose rabénunak ellentmondó próféciaát mondott: „...láttam az Urat, ülve magas és emelkedett trónon...”;⁸⁷ holott a Tórában az áll, hogy „...szinem nem látható”.⁸⁸ Miután tudja, hogy hiába védekezne, úgyszólván elítélnék, *Jesája* kimondja az Ö-való nevét, mire egy cédrusfa elrejtje. *Menasse* azonban kivágatja fát, és a fával együtt a prófétát – saját nagyapját, anyjának, *Chefcibah*-nak apját – is szétfűrészelgeti.⁸⁹ A *Név* azért nem védi meg *Jesáját*, mert rágalmozta a népet az Ö-való előtt, amikor azt mondta: „...tisztátalan ajkú nép közt lakom...”⁹⁰

Menasse büntetése: uralkodásának 22. évében⁹¹ az *Erec Jisroel*re támadó asszírok elfogják, és láncon viszik Babilonba.⁹² Egy rézből készült üstbe teszik, és tüzet gyújtanak alatta. Fájdalmi hatására először a világ összes bálványát hívja segítségül, és csak ezután bánja meg bűneit és imádkozik az Ö-valóhoz. Ezt is csak azzal a „feltétellel”, hogy „ha meghallgatja imámat jó, ha nem, akkor mind egyformák” (mintegy azonos szintre emelve a bálványokat az Ö-valóval).⁹³ Erre az angyalok bezárják a mennyei „ablakokat”, hogy imája ne juthasson az Ö-való elé, mondván: csak nem fogja az Ö-való elfogadni annak a megtérését, aki bálványt állított a Szentélybe. Az Ö-való azonban éppen azt akarja megmutatni, hogy még ilyen végletesen nagy bűnre is lehetséges az igaz bűnbánat. Ezért az Ö-való lyukat fúr mennyei trónusa alatt a firmamentumba, hogy a megtérő imája feljuthasson Hozzá, és Ő meghallgathassa azt.⁹⁴ Ezután csoda történik: egy viharos erejű szél visszafújja *Menassét* Jeruzsálembe.⁹⁵

⁸³ R. Ovádja miBertinoro mTáánisz 4:6-hoz.

⁸⁴ A négyarcú bálvány az Ö-való trónusát tartó négy alakot – ld. Jechezkel 1:10 – volt hivatott kigúnyolni. A bálványt majd *Menasse* fia, *Amon* viszi be a Szentély legbelső részébe, a Szentek Szentjébe, bSzanhedrin 103a.

⁸⁵ bZevachim 61b.

⁸⁶ Sir hasirim rabbo 3:22; Midrás Tanchuma P. Teruma 11; jJoma 4:4.

⁸⁷ *Jesája* 6:1.

⁸⁸ *Semosz* 33:20.

⁸⁹ 2*Melochim* 21:16; bJevamosz 49b; bSzanhedrin 103b.

⁹⁰ *Jesája* 6:5; bJevamosz 49b; bSzanhedrin 103b.

⁹¹ Széder olám rabbo.

⁹² 2*Divré hajomim* 33:11.

⁹³ 2*Divré hajomim* 33:13; jSzanhedrin 10:2; Jalkut Simoni 2*Melochim* 21:246.

⁹⁴ bSzanhedrin 101a. A Talmud által ehelyütt Rabbi Simon bar Jocháj nevében idézett hagyomány későbbi kommentárok szerint talán a *Divré hajomim* szövegének egy a mienkétől eltérő olvasatán alapul. Ez azonban nehezen magyarázható meg.

⁹⁵ Targum Rav Jozsef 2*Divré hajomim* 33:13-hoz.

Ettől kezdve *Menasse* a Tóra szerint él és uralkodik: eltávolítja a Szentélyből a bálványokat és ezek oltárait, és kiviteti azokat a városon kívülre.⁹⁶ Csakhogy nem semmisíti meg és nem rejti el őket, ezért mutathat majd be fia, *Amon*, áldozatokat ezeken az oltárokon.⁹⁷ Viszont kijavíttatja a Szentély korábban megrongált oltárát.⁹⁸

„*R. Jochanan* mondta: Aki azt állítja, hogy *Menassénak* nincs része az Eljövendő Világban, az gyengíti a megtérő bűnösök kezét.”⁹⁹

⁹⁶ 2Divré hajomim 33:15.

⁹⁷ Rási ad loc.

⁹⁸ 2Divré hajomim 33:16.

⁹⁹ bSzanhedrin 103a.